Cengiz Dağcı

DÖNÜŞ

ÖTÜKEN

ÖTÜKEN

YAYIN NU: 340
EDEBÎ ESERLER: 175

T.C. KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
SERTİFİKA NUMARASI: 49269

ISBN: 978-625-408-399-0

www.otuken.com.tr | otuken@otuken.com.tr

1. Basım: 1968, Varlık
2. Basım: 1997, Ötüken
10. BASIM

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.®
İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 • 34433 Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 251 03 50 • (0212) 293 88 71 - Faks: (0212) 251 00 12

Kapak Tasarımı: GNG Tanıtım

Dizgi-Tertip: Ötüken

Kapak Baskısı: Pelikan Basım

Baskı: ANA BASIN YAYIN GIDA İNŞ. SAN. VE. TİC. A.Ş
Mahmutbey Mah. Devekaldırımı Cad. 2622 Sk.
Güven İş Merkezi No:6/13, Bağcılar / İstanbul
Sertifika Numarası: 20699 Tel: (0212) 446 05 99

İstanbul- 2022

Kitabın bütün yayın hakları Ötüken Neşriyat A.Ş.'ye aittir. Yayınevinden yazılı izin alınmadan, kaynağın açıkça belirtildiği akademik çalışmalar ve tanıtım faaliyetleri haricinde, kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz; hiçbir matbu ve dijital ortamda kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

Cengiz Dağcı; 9 Mart 1919 tarihinde Kırım'ın Yalta şehrinin Gurzuf köyünde doğar. Çocukluğu kıtlık, yoksulluk, Rus emperyalizminin zulmü ve büyük baskılar altında geçer. İlkokulu köyünde, ortaokulu Akmescit'te bitirir. Kırım Pedagoji Enstitüsü ikinci sınıfında iken İkinci Dünya Savaşı çıkar. 1941'de Ukrayna cephesinde Almanlara esir düşer. Almanların yenilmesi üzerine esir kampından kurtularak müttefik devletler safına sığınır. 1946'da Londra'ya yerleşir. İngiltere'deki hayatı da hiç kolay olmaz; bir taraftan yazarken en vasıfsız ve ağır işlerde çalışmak zorunda kalır.

"Türkçe bana anamın konuştuğu dil" diyerek yazı dili olarak Türkçeyi kabul eder. Türkiye Türkçesindeki ilk kitabı 1956 yılında Varlık Yayınları tarafından yayınlanan Korkunç Yıllar'dır. Yaşar Nabi ile mektuplaşarak tanışan Dağcı, eserlerini de posta yolu ile gönderir. Soğuk savaş şartlarının siyasi etkilerinin hissedilmesi, Sovyetler Birliği'nin sol entelijansiya ile kurduğu ilişkiler ve fikir hayatımızdaki çatlamalar yazarı yalnızlaştırmak üzereyken, Ötüken Yayınevi ile tanışır. Ötüken Yayınevi vasıtasıyla yirmiden fazla kitabı Türk okuyucusuyla buluşturur.

Dağcı Türk edebiyatının büyük yazarları arasındadır. Romanlarında Kırım Türklerinin yaşadığı acıları hüzünlü ama berrak bir üslupla aksettirir. Kitapları yıllarca elden ele dolaşır. Kırımla olan ilgisini hiçbir zaman koparmaz ve Kırım Türklerinin vatanlarına dönüşlerini anlatmayı ihmal etmez. Hatıralarında "Ben yalnızca Kırım'ın yazarı değilim ama Kırım'ın faciasını bütün gerçeği ve içtenliğiyle yalnız ben yazabilirdim" der. Hayatının son yıllarında içerisinde bulunduğu muhitteki karakterleri ele alan hikâyeler de yazar.

En büyük destekçisi savaş sırasında Polonya'da tanıştığı ve 1998 yılında kaybettiği kıymetli eşi Regina Hanım olur. Aralarında Yazarlar Birliği'nin ve İlesam'ın yılın yazarı, Türk Ocakları'nın üstün hizmet ödülü de olmak üzere sayısız ödül alır. En son 21.03.2011 tarihinde Marmara Üniversitesi Türkiyat Enstitüsü tarafından düzenlenen "Türk Dünyasında Zirve Şahsiyet ler: Cengiz Dağcı" sempozyumuyla yazarlık macerası ele alınan Cengiz Dağcı, 22 Eylül 2011 tarihinde Londra'nın Soutfields

bölgesindeki evinde saat 12:30 sıralarında vefat etti. Dağcı'nın vefatı üzerine Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun Ukrayna Devleti nezdinde yaptığı görüşmelerle 70 yıldır ayrı kaldığı Kırım topraklarına gömülmesi için izin alındı. Dağcı'nın cenazesi 1 Ekim 2011 Pazar günü, Akmescid'e 100 kilometre uzaklıktaki Yalta bölgesine bağlı Kızıltaş köyünde defnedildi.

Cengiz Dağcı'nın Eserleri;

Romanları; Onlar Da İnsandı, Korkunç Yıllar, Yurdunu Kaybeden Adam, İhtiyar Savaşçı, Benim Gibi Biri, Üşüyen Sokak, Ölüm ve Korku Günleri, Biz Beraber Geçtik Bu Yolu, Dönüş, Yoldaşlar, O Topraklar Bizimdi, Bademi Dalına Asılı Bebekler, Anneme Mektuplar, Regina

Tarihi Romanı; Genç Temuçin

Hikâyeleri; Bay Markus'un Köpeği, Bay John Marple'in Son Yolculuğu, Oy, Markus, Oy!, Rüyalarda: Ana ve Küçük Alimcan

Denemeleri; Ben ve İçimdeki Ben (Yansılar'dan Kalanlar), Yansılar 1, Yansılar 2, Yansılar 3, Yansılar 4

Hatıratı; Hatıralarda Cengiz Dağcı

BAYIRDAKİ EV

(Giriş Yerine)

Her yılın yazı bir ay kadar vaktimi Yalta'da ve Kızıltaş'da amcalarımın yanında geçirmek için yola çıktığımda annem: "Aman aman, Gurzuf'taki teyzeciklerini unutma evlâdım," diye tenbih ederdi. Bu teyzeciklerimin sayısı, şimdi yanılmıyorsam, Gurzuf'ta sekizdi. Âdet üzere ziyarete en yaşlısından başlayıp en küçüğünde tamamlamak gerekirdi ya, ben bunun tam tersini yapardım. Yani ziyarete küçük teyzemden başlar, günün uzun saatlerini onun yanında geçirdikten sonra öbürleriyle şöyle ayaküstü görüşüp soluğu iskeleye inen taş merdivenlerin üstünde Gurzuf gençleri yanında alırdım.

Ziyaretime küçük teyzemden başlamama birçok sebepler vardı ama, başlıcaları şunlardı diyebilirim: Genç ve güzel oluşu; benim için Gurzuf'un en güzel kızlarından birini her ziyaretimde bana hatırlatışı. Sonra, bunlardan az önemli olmıyan başka bir sebep de, komşu evdi. Ev, tıpkı teyzemin evi gibi, bayırın üstünde bulunuyordu ve teyzemin evinden sekiz dizi selvi dibince uzayan oldukça yüksek bir duvarla ayrılıyordu. Her yaz teyzemin evine giderken eve doğru yükselen yolun ucundaki demir parmaklıklı kapının yanında durur, eve, bayırdaki üzüm bağına bakar, dalardım. Ev boştu, üzüm bağının kütükleri ayrık otlarıyla örülüydü, eve doğru yükselen yola uzun yıllardanberi insan ayağı basmadığı besbelliydi, ama bütün bunlara rağmen, ev kendi sessizliğinde bir canlılık saklıyordu sanki, ve nedendir bilmem, bu eve bakarken oradan

bana, benim ruhuma dostça bir sıcaklık geldiğini hisseder gibi oluyordum.

Bir yaz günü teyzemle evin yanından geçerken sordum:

- Bu ev kimin?

- Alimcanlarındı, dedi teyzem.

- Hangi Alimcanların?

- Bilmiyorum, ben doğmadan önce ölmüştü. Daha doğrusu öldürülmüştü.

- Öldürülmüş mü? Nasıl?

- Evet. Çarşıda, karakolun yanında polisler vurmuşlardı kendisini. Ama çok yıllar önce.

- Peki, ondan sonra kimse kalmadı mı bu evde?

- Kardeşleri kaldılar, ama harpten önce onlar da karşı'ya (Türkiye anlamında) taşındılar. Sonra Alimcan'ın uzak akrabalarından biri oturdu evde.

- Daha sonra?

- Dur hele, düşüneyim biraz. Haa! Alimcan'ın bir de oğlu vardı. Adı Niyazi... Ama Gurzuf'ta onu tanıyan azdır.

- Neden?

- Çünkü çocukken çıkmıştı Gurzuf'tan, üç-beş yılda bir uğrardı buralara. Amcaları karşıya geçince o da Gurzuf'ta fazla görünmemişti.

- Bu kadar mı?

- Hayır. Sekiz yıl önce tekrar dönmüş Gurzuf'a. Onun Gurzuf'a döndüğü günün sabahı Alimcan'ın akrabası evden çıkıp gitti.

- Niyazi dediğiniz adam nerde şimdi?

Teyzem omuz silkti:

- 932'nin kışı dönmüştü Gurzuf'a. O yıl Gurzuf'tan çok insan sürüldü. Onu da bir kış gecesi evden alıp götürmüşler. Bir müddet sonra kendisini Yalta hapishanesinde görenler olmuş, ama kesin olarak bir şey bilmiyorum.

O gün teyzemin evinde kaldım.

Öğlenin hayli ilerlemiş saatlerinde evden çıkmış, kı-

yıya doğru giderken gene de eve doğru yükselen demir parmaklıklı kapının önünde durdum. Teyzemden duyduklarımdan sonra içimdeki merak daha da artmıştı. Kapı yanında durup bir müddet baktıktan sonra eve doğru yürüdüm.

Ev sağlam bir evdi, fakat sofa tahtaları renksizdi, sofaya çıkan merdivenler aşınmıştı, yer yer çürüktü ve küf kokuyordu. Merdivenleri ağır ağır çıkıp sofada durdum. Odaların renkli pencere camları tozluydu, sofanın tavan köşelerinde, duvarlarda birçok örümcek ağları vardı. Kapılar açıktı. İlk iki oda bomboştu, fakat üçüncü odanın karşıki duvarı dibinde bir kerevet, orta yerde bir sac soba, sobanın yanında birkaç odun duruyordu. Öteki odalara doğru yürüdüm. Öteki odalar da boştu. Ancak kenar odanın orta yerinde yığın halinde sekiz-on kitap gözüme ilişince içeriye girdim.

Kitapların kapakları silikti ve yazılar güçlükle okunuyordu. Dizüstü çökerek kitapları gözden geçirmeye koyuldum. Çoğu sosyal-politik konularla ilgiliydi, birkaçı da sanat eseriydi. En üstte Karl Marx'ın Kapital'i ilişti gözüme; onun yanında Plehanof'un bir eseri, "Dekabristler" adını taşıyan bir kitap, sonra Saltikov-Şçedrin'in bir eseri... Kitapları bir bir elime alıp gözden geçirirken oldukça kalın sayfaları bir hayli sararmış bir defter geçti elime. Defterin ilk sayfasında iri harflerle "DEVLET VE KÖLELİK" başlığı yazılmıştı, öbür sayfalarında ise sadece ünlü düşünür ve yazarların eserlerinden kısa ve yazarca önemli görünen parçalar aktarılmıştı. İsimlerin çoğu ünlü sosyalistlere ait isimlerdi ve Lenin'in, Marks'ın, Plehanof'un, Troçki'nin isimleri sık sık tekrarlanıyordu. Öteki kitaplara bakarken gözüme başka bir defter ilişti. Kaldırdım. Küçük bir defterdi bu, ve öbür defterdeki yazılar ne derece dikkat ve titizlikle yazılmışsa bu defterdeki yazılar da o derece dü-

zensiz ve karışıktı. İlk sayfasında bir değil birçok başlıklar vardı ve "Dönüş", "Dönüşsüzlük", "Kin", "Sevgi" gibi birbirine tamamen zıt anlamlar taşıyan kelimeler çarpıyordu göze.

Defterin ikinci sayfasında sadece bir başlık vardı: DÖNÜŞ. Fakat kelimenin yanındaki birçok notlar, yazarın bu başlık üzerine düşündüğünü iyice gösteriyordu. Yazar belki de iç azabı ve işkence içindeydi, çünkü az aşağıda Rusça yazılı ve pek okunaklı olmıyan birkaç kelimeden sonra İngilizce yazılı şu satırlar okunuyordu: "... darness hour in my life. Yes, yes but don't forget, Niyazi Efendi, even the darkness hour doesn't last more than sixty minuts!" Sonra sağdan sola doğru eski harflerle abes! abes! abes! kelimeleri tekrarlanıyordu. Sayfanın orta yerinde gene de birçok noktalar, noktaların yanında büyük harflerle yazılı ABSURD kelimesi, daha aşağıda ise birçok isimler vardı. Ancak bu isimlerin hemen hepsi Türk isimleriydi ve Ziya Gökalp, İsmail Gasprinski gibi isimler birkaç kere tekrarlanıyorlardı.

Odadan çıktım, sofa merdivenlerinin üstüne oturarak defterin öbür sayfalarını çevirdim. Üçüncü sayfada tek bir başlık vardı: DÖNÜŞ. Altında ise Niyazi, A. adı yazılıydı.

Defteri kapattım, bayırdaki bağın kıyısınca demir parmaklıklı kapıya inen yola bir müddet baktıktan sonra defteri tekrar açıp okumağa koyuldum.

Dönüş

"Akşamları hayvanların köye sarktığı bayırdaki yolun ucunda durduğum zaman güneş gökyüzündeydi ve öğle saati yaklaşıyordu galiba ki, Memiş'in deresi yanından sağa dönüp kasabaya doğru uzayan geniş toprak yolun kenarındaki ceviz ağacının karaltısı bir hayli küçülmüştü, yolun solunda, yoldan bir üç yüz adım kadar uzaktaki bağın içinde, çevresi alçak bir taş duvarla çevrili, iki selvi ağacının arasında duran Sofu Cemil'in evi önünde kulübeye bağlı köpek de havlamıyordu; havlayamazdı da, çünkü güneş yakıcıydı, bayırın sırtını örten sarı otların içinde öten cırcır böceklerinden başka her yer ve her şey ölüydü, yoksa ölmek üzere miydi desem? Ölmeğe mahkûmdu demek daha doğru olur belki, çünkü aşağıda toprak vardı, güzelim toprak vardı ve yüzünden bu toprağın verimli olduğu da besbelliydi, ama nedense, insan yoktu bu topraklarda, bırakmıştı insanlar bu toprağı, toprak, bir üvey evlât gibi, onları bekliyordu, onlarsa Tübya'yla Salkın Deresi'nin arasındaki kırların gerisinde sıkışmışlardı, sırtlarını bu topraklara çevirmişlerdi, gelmiyorlardı, bakmıyorlardı bu topraklara, kalpleriyle uzanmıyorlardı bu toprağa, yalnız ihtiyaç çıktığı zaman gelip şöyle bir yoklarlardı ve bu toprağın derdini, kaygısını sorup anlamadan çekilip giderlerdi neşesiz, basık evlerine. Topraksa yalnızlıklar içinde sararıp soluyordu, ihtiyarlıktan kurumuş, yüzü buruşuk,

göğsü çökük, kemikleri çıkık bir ana gibi yavaş yavaş ölüyordu, çünkü ölmeğe mahkûmdu ve ölecekti elbet.

Burası Gurzuf'tu. Uzun bir ayrılıktan sonra ben bir kere daha ona dönüyordum. Ona, onun muhteşem göğüne, sâkin yalılarına, maceralarla dolu mezarlığına, efsanevî kobalarına, onun baygın akşamlarına, uykulu sabahlarına, kelebekler gibi yaşayıp kelebekler gibi ölen insanlarına dönüyordum, ama onun haberi yoktu benim sevgimden, olamazdı da, çünkü onun bu sağır sessizliği yalnız bugün değildi, her gündü; aşağıda, bayırın dibindeki çalıların arasında kalaçlanmış yatan yılan, evinin önündeki küçük bahçesinin ayva ağacı altında, bilmem neden, her zaman yorgun dede, sönmüş çubuğunun yanında büzülmüş uyurken Gurzuf'un sararmış yaprakları üstünden, tozlu toprak yolları üstünden, çimenlerinin yeşili üstünden günler, haftalar, aylar, yıllar bir dolap beygiri gibi hep gelip geçiyordu, hep gelip geçiyordu, hep gelip geçiyordu ve doğudan, Ayı Dağı gerisinden esen hafif rüzgâr hiçbir yerin, hiç bir kimsenin sükûtunu bozmuyordu. Güzeldi Gurzuf, ama onun güzelliğinden korkuyordum ben. Beş yıl önce buradan ayrıldığım zaman geri döndüğümde Gurzuf'u başka bulacağımı düşünüyordum; başka bulacağımı umuyordum, demek daha doğrudur belki, çünkü Gurzuf'un güzelliğinde ve sessizliğinde onun uykusunun sonsuz olduğunu kalbimde duyar ve her zaman ondan kaçmak isterdim. Hiç değişmedim mi bu beş yıl içinde? Değişmişimdir belki ama, ne fayda, Gurzuf da değişmedi ki! Dedem ölüm döşeğinde, belki de ölmüştür; ölmüşse bile geride kalan Gurzuf gene de onun Gurzuf'u değil mi? Ben gene sevdiğim kızla elele, kolkola verip o güzelim minareli caminin önünden geçemiyeceğim, geçsem bile sarıklı Molla Eşref'in yüzüme gülerek baktığını görmiyeceğim, oysa ben kendimi, kendi canımı sevdiğim kadar Gurzuf'un sarıklı Molla'sı Eşref Efendi'yi de seviyorum.

Yere oturdum. Dalmış Gurzuf'a bakarken aşağıda, kasabaya doğru uzanan geniş toprak yol boyunca birinin ellerini başının üstünde sallayarak koştuğunu gördüm. Adam arada bir duruyor, pantolonundan çıkan gömleğinin eteğiyle yüzünün terlerini siliyor, sonra gene de çayırtılar koparark bayıra doğru koşuyordu, bayıra yaklaştıkça bana seslendiğini ve sesinden, bunun genç bir adam olduğunu ayırdediyordum. Ama kimdi bu adam? Veli mi yoksa?

Bayıra yaklaşmadan bir kere daha durup iki elini birden ağzına kaldırdı:

- Niyaziiii! Niyaziiii!
- Hahaay! Sen misin Veli?
- Hoş geldin hoş!
- Hoş bulduk, hoş!
- Koşsana ulan, koşsana!
- Bayır aşağı mı? Koşamam Veli!
- Gurzuf'un bayırındasın be Niyazi! Nasıl koşamazsın? Unuttun mu Niyazi, unuttun mu?
- Unuttum galiba Veli! Koşamam!
- Koşamazsın ha! Unuttun ha!
- Sen de Gurzuf'ta mısın Veli?
- Evet, ben de Gurzuf'tayım Niyazi!
- Ne zaman döndün?
- İhtiyar iki yıl önce öldü!
- Yazdılar bana, yazdılar!
- Mektebi de o yıl bıraktım işte!
- Bıraktın demek!
- Bıraktım Niyazi!
- Bıraktık desene!
- Bıraktık Niyazi!..

Veli, o candan dost Veli, biraz üzgün, biraz da mutlu gözleriyle bana bakıyor, bayırı inmemi bekliyordu. Bayırı inince boynuma atılacağını, kalın, güçlü kollarıyla omuzlarıma sarılıp gözlerimden öpeceğini biliyordum,

ama bekliyedursun, az daha konuşadursun orda. Neden bilmem, onun sesini uzaktan dinlerken, onun boyunu posunu uzaktan seyrederken bana bir şeyler olduğunu hissederdim. Ben o, çevremizde her şey dipdiri ve ölmez oluyorduk; ona bakarken ruhumda birçok yıllar önce, belki de yüzyıllar önce ölmüş şeylerin dirilip ayağa kalktığını ve bir daha da ölmiyeceklerini duyar gibi oluyordum, oysa Veli'de hoşuma gitmeyen, benim düşünce ve duygularımla bağdaşmıyan birçok kötü özellikler olduğunu da biliyordum.

Nihayet bayırın dibinde oturdu, önünde dikili bacakları arasındaki otları kopara kopara konuştu Veli:

- Gurzuf'a geleceğini bilmiyordum! dedi.

- Gurzuf'a gelmek istemiyordum doğrusu.

Bana gücenmiş gibi başını eğdi.

- Gurzuf'ta sevilecek bir şey var mı? diye sordum.

Veli başını kaldırdı:

- Az mı? dedi.

- Ne var Gurzuf'ta sevilecek?

- Bağ, bahçe, deniz... ve biz!

- Siz mi?

- Ben, karım...

- Duydum. Geçen yaz evlenmişsin. Gurzuf'lu mu?

- Evet. Cemil ağamın kızı. Sofu Cemil'in!

Sonra ayağa kalktı Veli ve üzgün bir sesle:

- Gurzuf'a inmeye niyetin yok galiba? dedi.

- Yok! dedim.

- Öyleyse gidiyorum, dedi.

- Git öyleyse Veli! dedim.

- Hoşça kal! dedi.

- Güle güle! dedim ben de.

Üç dört adım attı. Durdu. Gene de bayırdan yana döndü.

- Ulan Niyazi, cinleri başıma toplama gene, ha! İn şu bayırı diyorum, in!

Bu, Veli'nin bana kızdığı dakikaydı ve buna bayılıyordum ben. Ayağa kalktım. Uzun uzun baktım Veli'ye. Sonra bayır aşağı koyuverdim kendimi.

Bayırın dibindeki çimenlerin üstüne yıkıldık. Birbirimizin kucağında, iki it yavrusu gibi yuvarlanıyor, bazan ben, bazan da Veli, dizüstü durup birbirimizin göğsünü yumrukluyorduk, kulaklarımızı, saçlarımızı çekiyorduk, kahkahalar atarak gülüşüyorduk, ama bazan da kalplerimizi saran bu mutluluk içinde gözlerimizin yaşardığı da oluyordu, çünkü altımızdaki toprak, üstümüzdeki gökyüzü ikimizi sevgiyle bağladığı kadar, kalplerimizin en derin bir yerinde, bu güzel topraklarda hayatımızın bir hezeyana, korkunç bir rüyaya benziyeceğini, ya da benzediğini hissediyorduk. Ama bunu Veli başka türlü, ben başka türlü hissediyordum. Kalbim ve ruhum şimdi üstünde yuvarlandığım bu toprakla yoğrulmuş olduktan sonra üzerimizdeki onun mavi göğünden bir parça koparıp gider, çadırımı her yerde kurar, her yerde yaşayabilirdim. Veli'yse başkaydı. Başka bir toprakta yaşamak onun için ölüm demekti, ölümden daha kötü bir şeydi belki; şimdi de birbirimizin kucağında yuvarlanırken kopuk kopuk soluyorduk ve bu sevgimiz bir hezeyan mı, korkunç bir rüya mı, bilmiyordum.

Derken dizüstü durarak omuzlarımı doladı Veli, başını arkaya atarak gözlerimin içine baktı:

- Geldin demek!

- Geldik! dedim.

- Geldim desene! Geldin! Hahay! Hani gelmiyecektin Gurzuf'a?

- Gelmiyecektik ama, geldik işte!

Ağır, hamarat ellerini dizlerinin üstüne koydu. Gözleri hâlâ pırıl pırıldı, terli alnına düşen, yer yer şakaklarına

yapışık kömür gibi kara saçları daha bir parlaktı, bileklerine doğru sıvalı kollarında kan damarları, sağlam bir meşe ağacının toprağın yüzüne çıkan kökleri gibi kalındı, yere yıktığı bir pehlivanın göğsü üstünde durur gibi, öylesine güçlü dizleriyle toprağın üstünde duruyordu.

Sonra kalktık ve yürüdük. Kolkola, omuz omuza, sızılar içinde çırpınan bir ananın karnından çıkmış iki evlât gibi, yanyana, omuz omuza yürüdük, birbirine bitişik iki evlât gibi yürüdük. Üstümüzdeki güneş sıcaktı, yakıcıydı, ama biz yorgun değildik, çünkü vücut vücuda değdiği zaman vücutlar soğuğa karşı dayanıklı oldukları kadar sıcağa karşı da dayanıklı oluyorlardı, hele vücutlar sevgiyle, ihtirasla birbirlerine bağlandıkları zaman ölüm bile vız geliyordu insana ve biz de ölüme mahkûm topraklarda yürürken ölümü düşünmüyorduk, adımlarımızı sağlam sağlam atıyorduk, yerlere sağlam sağlam basıyorduk, ben Veli'ye Veli'yse toprağa bakıyordu. Gözleri iri iriydi Veli'nin, toprağa bakan gözlerinde bir anlam yoktu, ama toprağa bakan gözlerin anlama ihtiyacı da yoktu, yalnız sevgiye; sevgiyse Veli'nin gözlerinden, sedef gibi parlak dişlerinden, göğsünden taşıyordu. Ben belki birazcık yabancıydım bu topraklarda, insanlarına gerektiği kadar önem vermiyordum belki, ama bu toprağı tüm insanlarıyla seviyordum ve sevmeliydim; sevecektim elbet, herkesten, Veli'den de daha çok sevmem gerekiyordu bu toprağı, çünkü uzaklarda, yabancılar arasında yaşarken soğuk, ıssız gecelerde, hasta döşeklerde, buranın kokusundan başka kokulu yorganlar altında yatarken hayalen bu topraklara dönmem gerekecekti, bu topraklara dönüp onun yeşilini, göğünü, sularını görmem gerekecekti ve beni tanımayan o uzak ve soğuk ülkenin ilgisiz insanlarına: orda bir yurd var, o yurd benim yurdumdur; siz onu bilmiyorsunuzdur belki, ama ben karanlık ve korkulu gecelerin ortasında uykumdan uyanınca da onu hemen tanır ve bağrıma basarım, diyebilmeliydim